

P r u d e n c i B e r t r a n a

L'home i l'escriptor.

Anys i més anys han passat d'ençà de la seva mort. Vint, exactament, el dia 21 de novembre de 1961, i un silenci feixuc envolta aquesta gran figura de la literatura catalana. Un silenci terriblement dolorós per aquells que l'estimem i l'admirem. Si avui, després de moltes vacil·lacions, jo goso trencar-lo, és perquè començava a oprimir-me, em causava certa vergonya. Car jo també, com molts altres lectors i admiradors de Bertrana, he mantingut aquest descostat silenci entorn del gran prosista català, injustament oblidat.

Avui, el trencó. I no és únicament la filla, la tendra companya d'hores inol·lidables qui us ve a parlar de l'home i de l'escriptor sinó, i, pel damunt de tot, l'admiradora i l'amiga.

Si altres catalans, escriptors, publicistes, editors, s'haguessin preocupat de mantenir sempre viu el caliu de la nostra devoció envers Bertrana, com ho han fet Roig i Llop, Rafel Tasis i Marca, Manuel de Montoliu, Carles Soldevila, Joan Draper i els editors Dalmau-Jover (i potser ^{algui} altres que jo ignoro) jo, per una llei de pudor ben natural, ja que es tracta del meu propi pare, no hauria parlat mai d'

ell en públic.

Ja sé que en el cor de molts lectors catalans ressona encara l'eco d'aquella prosa ferma i ~~saborosa~~ ^{saborosa}. I en moltes biblioteques i en un lloc preferent, figuren les obres més importants de l'escriptor desaparegut.

Aquests que m'escolteu avui i aquells altres físicament absents ~~de~~ d'aquesta reunió, units a mi per la fidelitat a Bertrana, sabem que en mantenir la perseverància de la nostra admiració i agraïment al gran prosista català, contribuïm a la conservació i puresa de la nostra llengua i a l'esperit més autèntic de la nostra catalanitat.

Prudenci Bertrana va néixer l'any 1867 a Tordera, ~~ixmaria~~ ^{província de} Barcelona, i morí a Barcelona, ciutat, el 21 de novembre de 1941 .

El seu pare, Josep Bertrana, de temperament bèl·lic i politiquejador (perdona l'adjectiu, però no n'he trobat cap ~~altre~~ ^{de millor}), era propietari rural i carlí. En una de les seves ~~repetides~~ ^{fregüents} aventures polítiques, fugint ~~amb~~ amb la dona davant l'enemic, va anar a raure a Tordera, on va neixer, accidentalment, Prudenci Bertrana.

Aquest contava sovint que un dels seus records més dramàtics, ^{romàntics} ~~alhora que~~ ~~pas-~~ ~~segats~~ de la seva infància, eren les eternes anades i vingudes d'un cantó a l'altre del territori català, davant o darrera l'enemic: Oïa trets; veia morts, es- ^{tirats} ~~tenants~~ a la carretera; caminava de la mà de la seva mare per camins deserts, entre dos focs...

Deia també que, anant en tartana, sempre amb l'ai al cos per por dels liberals, l'infant començava a descobrir el món : entre altres coses les muntanyes, que el captivaven; els animals selvàtics, que l'atreien; els núvols, que el feien somniar.

Passà una bona part de la seva infància a Santa Coloma de Farnés, ^a ~~en~~ la pro- ~~pietat~~

pietat del seu pare. Allí es familiaritzà amb la naturalesa que tan apassionadament sentia. Amb els homes simples i rudes del camp : llenyataires, carboners, peladors de suro, amb els quals passava llargues hores . Escoltava i aprenia llur parla viva i saborosa. Els admirava i els envejava. Els peladors li feien l'efecte d'heròis selvàtics, mig homes mig divinitats, Els carboners li semblaven uns formidables alquimistes . Apilaven, enterraven i calaven foc a grosses piles de llenya. Transformaven la fusta, en carbó. " Tenien, diu Bertrana, en un dels seus llibres, un aspecte diabòlic i un tracte d'àngels."

Prudenci Bertrana els preferia, com a companys, a qualsevulla altra mena de persones. Sobretot els preferia a la gent refinada, *melindrosa i complimentera* i als intellectuals, generalment pedants i suficients. Parlant dels carboners i peladors diu Bertrana, en la seva novella, L'Hereu : *"Eran gent aquells"* Rabassuts, malcarats, de poques paraules, *però bona gent "*

Prudenci Bertrana era perfectament feliç en llur companyia . Romania en llur barraca, menjava llur pa sec, tastava llur vi, aspre i aigualit, omplia la seva pipa amb llur tabac metzinós, mentre s'amarava de rusticitat, com deia ell mateix.

Aquells homes i aquells paisatges excitaven la seva imaginació, omplien d'encís les seves hores juvenils . No sospitava que un dia esdevindria escriptor i aquests rústecs personatges serien els herois més ^{reïxits} dels seus contes, narracions i novel·les.

Fou a L'Esparrà, ^{al mas Espriu} ~~en la~~ propietat del seu pare, on

Prudenci Bertrana descobrí les seves preferències socials i els seus èxtasis poètics. Allí nasqué el seu apassionat amor a la naturalesa i a la seva compenetració amb els homes simples i naturals. Amor i compenetració que, tan magistralment, va guiar la seva ^{ploma} ~~imaginació~~ de narrador a través de tota la seva obra literària. A Girona, on passava l'hivern amb els seus pares, va estudiar el batxillerat i s'enamorà de Neus Salazar, germana d'un company d'Institut, la que més tard havia d'ésser la seva esposa. A Barcelona, hi vingué a estudiar la carrera d'Enginyer Industrial. Però, tot d'una, va avorrir els càlculs i les matemàtiques. Es descobrí una irresistible atracció a la pintura. Deixà la Universitat per a entrar a Llotja, on passà alguns anys, estudiosos i romàntics, alternant amb breus o llargues estades a Girona i a Santa Coloma de Farnés.

Entretant, les finances del seu pare havien anat a mal borràs. En morir aquest

de la hisenda patrimonial dels Bertrana, no restava sinó deutes i hipoteques. Com que ell mateix era un pèssim financer, es va vendre la magnífica propietat de L'Esparral, per quatre **xavos**.

Llavors començà el drama més punyent de la seva existència. La lluita per la vida, sense altra arma que els seus pinzells.

Ja s'havia emmullerat amb Neus Salazar, la seva tendra **promesa** dels anys juvenils. S'havien instal·lat a la ciutat de Girona que tan profundament admirava i estimava, i tan amorosament i minuciosa descriu en les seves narracions, en particular en la seva novella El Vagabund. Hi fundà una escola de dibuix i pintura, Cercà, i trobà, alguns alumnes amb les mensualitats dels quals mantenia la família.

El seu estudi de pintor estava instal·lat en la mansarda d'una vella casa situada en un vell carrer. Bertrana contava sovint la quantitat d'eloquència (ell que en gastava tan poca) que li calgué per a convèncer el propietari que la hi llogués i la hi deixés transformar en taller. A més a més, va necessitar l'influència i les finances d'un generós protector anònim.

Com que amb el que guanyava amb els alumnes - en general poc constants i molt ⁱⁿregulars - Bertrana no en tenia prou per a mantenir la família, es posà a pintar retrats a l'oli. Els retrats solien ésser d'honrats menestrals, homes i dones, algun funcionari o militar, generalment difunts, els quals el pintor no havia conegut ni de vista. S'inspirava en una fotografia del model, que la família li procurava. Llevat de poques excepcions, els clients quedaven satisfets del seu treball, minuciosament i concienziosament executat, però tan ^{oposat} ~~eres~~ a una obra d'art que el pintor en patia i es desanimava. "Això no és fer de ~~pintor~~ ^{pintor}; es planyia; això és fer d'artista mecànic".

Més tard fou nomenat mestre de dibuix de l'Institut Provincial de Girona. També donava lliçons en un col·legi de monges. Durant una sèrie d'anys, els futurs batxillers i algunes noies de cases bones van rebre el seu guiatge artístic. Ensenyar dibuix i pintura a nois i noies que, llevat de poques excepcions, no tenien ni disposició ni afició a l'art; retratar senyors i senyores difunt inspirant-se en una vella fotografia, esvaïda i encarcada, pintar o calcar puerils i rosats rostres de Mares de Déu per a les alumnes del col·legi de monges, eren feines pesades i embrutidores per un artista. Però calia viure, calia menjar, vestir i instruir els fills que anaven venint. Era per a ells

que Bertrana maldava. Personalment, aquesta estretor econòmica ^{no havia} ~~no havia~~ ⁸
da l'artista. ^{(Era home sobri i modest. No gastava cap ~~vanitat~~ mena de}
^{afectat gens el seu humor.)}
vanitat ni cap prejudici social. ^{havia d'} Gastava una salut envejable. Li abellien tota
classe de menges, per simples que fossin. Era capaç de passar tot un dia ~~vagant~~
vagant i deixant per les planes i les boscuries de la província, caçant o somniant,
alimentant-se únicament d'un crostó de pa i d'un grapat de nous o figues seques.

Quant al vestir, mai no recordava el que duia sobre. Si hi pensava, era per a
posar-se una peça més, quan sentia fred, o llevar-se-la, quan li feia nosa. No ha-
gués estat la seva esposa, polida, neta, feinejadora, la camisa i el tern li haurien
caigut a troços. Unes calces de vellut ratllat, una brusa de fil i unes espar-
denyes, era la seva indumentària preferida. Així vesit, amb l'escopeta en bando-
lera i un sarronet amb el menjar, acompanyat d'un gos perdiguera ^{es} llençava al camp
cada diumenge, estiu i hivern.

Li calia aquesta expansió per a aguantar el treball i la ^{inmobilitat} ~~monotonia~~, de la set-
mana. Sovint no caçava res, ^{però} tornava amb nous ànims. Havia respirat ~~amb~~ l'aire
pur, s'havia omplert l'esguard de visions agradoses, havia oblidat per unes hores
la seva vida de pintor fracassat, d'home retut per les obligacions domèstiques.

Dues personalitats incompatibles s'oposaven en el seu interior: el pare i l'artista. ^{Era un} ~~pare~~ ^{anovos.} ~~pare~~ sabia que, pel damunt de tot, calia procurar aliment, calçat i reconstituents ^{Era un} ~~artista~~ ^{honorat} a la dona i als fills. ~~artista~~ demanava independència, llibertat d'acció, aire pur a respirar, hores per a somniar i convertir els ^{seus} ~~(soms)~~ en obres d'art.

La seva esposa era una dona excellent, una mestressa de casa plena de qualitats, capaç de qualsevol miracle: girar i refer un tern vell del marit, convertir unes calces inservibles del pare, en unes calces noves pel fill; aprofitar les seves bruses velles per les nenes, fent desaparèixer, com per art de màgia, les parts usades o descolorides. Tractava de comprendre i ajudar el pare dels seus fills, l'únic home que havia estimat en la seva vida, amb el qual s'havia emmaridat per amor. Per a ella, l'art era un element secundari i perturbador. La salut, l'alegria dels seus fillets, pels quals hauria volgut aliments abundosos i sans, vestits confortables, reforçants i alguna joguina, era més important que un paisatge executat pel seu marit, per molt reïxit que li semblés. No li feia mai cap retret, però els seus silencis, els seus ulls sovint humits, resultaven tremendes acusacions per Bertrana. L'artista

sentia remoniments de consciència, s'acusava, ell mateix, de mal pare i de mal marit. No hi havia esforç que ell no fes per a millorar la economia domèstica. Però els seus esforços no donaven prou resultat. No sabia guanyar diners més que amb els pinzells. Per això acceptava de pintar damunt de setí, estandards per a convents de monges i confraries gremials, dibuixar i colorar rètols per a botogues.

Seguia ensenyant a l'Institut i en col·legis, i continuava retratant a l'oli senyores i senyors difunts. Però el treball era mal pagat, i la família Bertrana, composta ja del matrimoni i quatre fills, vivia més que modestament. Fins i tot, Neus Salazar es decidí, un dia, a cercar feina fora de casa. Sense abandonar la seva llar, que era un mirall de polidesa i d'ordre, es posà a cosir pels altres. Aconseguí guanyar algun diner.

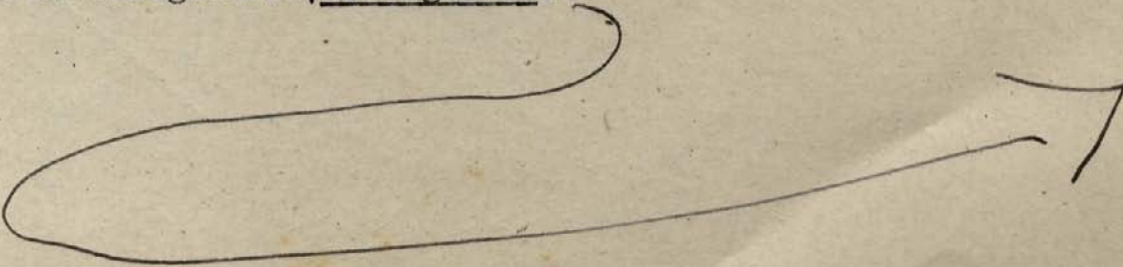
Així, units en el treball i l'afecte, el matrimoni Bertrana vivia modestísimament, però en pau i harmonia.

Bertrana, però, ja no trobava en la pintura la satisfacció artística que havia somniat en deixar els seus estudis d'enginyer industrial. Els pinzells

11

havien esdevingut només que una eina de treball respectable, però prosaica. Els seus anhels d'artista demanaven altres compensacions. Sempre que podia es refugiava en la naturalesa, cercava el tracte de les seves criatures més directes, homes i bèsties, quant més humils, millor. Seguia observant amb amor aquest món natural i fraternal, vivint, amb emoció, ~~uns~~ ^{els seus} drames. També es sentia feliç amb els seus companys de caceres, homes sense complicacions psicològiques ni complexes. ^{de cap lloc} Estimava els gossos perdiguers, els ocells, les flors, les papalones... Li agradava veure córrer l'aigua del Ter, escoltar la remor del fullatge, flairar les herbes boscanes en despuntar el dia...

Tenia prop de quaranta anys. No havia somniat mai a escriure. Un esdeveniment insignificant determinà la seva vocació. Escolteu-lo, a ell mateix, en la seva novella autobiogràfica: El Vagabund.

11 B

~~Del camp i aigua del riu, es va formar la llanura del fullatge, fent les herbes i llavors en despartir el dia.~~ Tenia prop de quaranta anys. No havia somniat mai a escriure. Un esdeveniment insignificant determinà la seva vocació. Escolteu-le a ell mateix en ~~una~~ la seva novel·la autobiogràfica "El Vagabund" 11 B

"Era pel maig. A un tirant de bala de la finestra, el corrent del riu es bifurcava i, en l'aigua prim s'havia format un petit illot de terra llotosa. Una gran solada d'orenetes cobria gairebé l'illot. De quant en quant en volaven algunes que eren substituïdes tot seguit. L'espectacle, sinó rar per^a l'ex-camperol que coneixia ~~les~~ ^{els} costums de tota mena d'ocells, era entretingut. Arran mateix del seu cap, en el ràfec de la **teulada**, les orenetes s'afanyaven a reconstruir llurs nius amb les becarrades de fang que arreballaven de l'illot. El tros de niu aparçiat es distingia de la resta per la color més fosca del fang moll. I meravellava la feina que havien fet, en comparar la minsa cabuda de llurs becs amb l'extensió de paret refeta."

" Un sol niu semblava abandonat. Però, observant-lo amb atenció a través del foradec que servia de porta, s'albirava el bellugueig d'un cap i la blancor esmortuïda d'una gorja."

Fosquejava. Havia finit tot el tràfec davall de la cornisa de la mansarda. El futur escriptor descobrí una oreneta solitària que treia el caparró i esguardava l'espai neguitosament. Aquest gest li recordà el gest de la seva mare quan el seu pare, Josep Bertrana, passava les vetlles fore de casa i trigava a tornar. La pobra dona, torturada de presentiments ominosos, espiava la carretera per on el seu marit havia de venir. La tragèdia havia interromput l'idilli de l'oreneta. Algun vailet entremaliat havia mort el mascle, d'un cop de roc. En plena esperança de vides novelles, en plena embriaguesa primaveral, la illusió de refer una llar, quedava destruïda, per^a la femella.

Aquella nit, Prudenci Bertrana no pog^{dia} dormir. Seguia veient el niu a mig fer i l'oreneta vídua atalaiant la fosca fins que la llum diürna li duia el desengany. L'endemà, en una vella libreta de comptes, va anar apuntant les moltes coses que la imaginació li suggeria mentre romania desvetllat. Va escriure un conte patètic que li desplaqué i, després, unes impressions subjectives que reflectieⁿ, amb exactitud, el seu entèndiment i el seu fantasiar sota l'ínfua influència del crepuscle i davant l'oreneta solitària.

Esquinsà el primer i es decidí a guardar ^{les} ~~el~~ segon^{es}. Però, únicament, per a ~~la~~ ^{la} seu propi goig. No pensava llegir-lo a ningú. " Em feia vergonya" confessa, " Em feia vergonya mostrar el meu esperit al nu, amb tota la seva sensibilitat romàntica al descobert. " Temia, pel damunt de tot, ^{l'opinió de} ~~que~~ l'esposa i de les filles (una de les quals havia ja escrit un conte que ell havia considerat poc interessant, descoratjant-la de continuar) Temia que ~~l'esposa o les filles, dir,~~ descobrissin que un pare de trenta set anys es lliçava a aquella ~~ve~~ ^{fl} ~~etat~~ d'home inútil. Ficà l'escrit dintre un calaix i no en parlà a ningú. De tant en tant, però, el rellegia. " I, cosa extraordinària, confessa, en llegir-lo, el cor se m'aixamplava i em glatia més acompassat" Aquell descontent i aquella opressió d'artista fracassat, semblava ^{en} alleugerir-se quan els seus ulls repasaven aquell treball literari.

Poc a poc, i sense decidir-se encara a consagra^r hores a la literatura, la ^{des} ~~idea~~ ^{des} d'escriure les seves impres^sions i els seus fracassos d'artista i d'enamorat anava fent camí en el seu interior. Fins que un dia en parlà a un deixeble seu de dibuix, un jove capellà poeta: mossen ~~Juan~~ ^{Francesc} Viver, el qual, i amb un germà seu, també clergue i poeta, Prudenci Bertrana anava a voltes a passejar per

Amb ~~els~~ dos germans poetes, Prudenci Bertrana ^{sovint} parlava ^{em} e vint de literatura. Va acabar per llegir-los ~~la~~ la seva composició. Els dos capellans ^{poetes} s'entusiasmarren. La hi arrabassaren de la mà. Justament acabaven de fundar una revisteta literària, amb uns companys. Els mancava original. Publicarien L'oreneta.

Així començà la vida literària de Prudenci Bertrana. Vida que ja no s'es-troncava més que amb la pròpia vida de l'autor. A la fi havia trobat el seu camí veritable, la seva vocació autèntica. La que no li proporcionaria guanys material ni li resoldria cap problema familiar, ^{pero} ompliria de llum el seu esperit i les seves hores.

De moment s'acontentava d'escriure algunes impressions que llegia en un ^{can-} ~~no-~~ ~~de~~ de la Devesa als seus companys de redacció. I, de vegades, també a casa. Hi venien alguns amics i es passaven moltes vetlles fumant i comentant el que escrivien. Després ho publicaven, o no ho publicaven, a la revisteta literària gironina.

De mica en mica, Prudenci Bertrana s'endinsava en el món de la literatura. Era un món nou, en el qual l'esperaven algunes satisfaccions i molts desenganys

De moment, seguia guanyant el pa de la família amb el llapis i els pinzells. La literatura ^{no} era, per a ~~ell~~, sinó el violí d'Ingres.

La seva consagració definitiva, en tant que literat, no l'assolí fins que es publicà Josefat, la seva primera novella. Causà gran sensació. Va ser discutida amb passió pels intellectuals i els moralistes. El públic, en general, l'acollí amb un franc entusiasme. (Més tard, fou traduïda a l'alemany i a l'italià)

A partir d'aquell moment, Prudenci Bertrana es considerà un escriptor. Començà ^a ~~de~~ consagrar-se a la literatura, totes les seves hores lliures. Tres o quatre amics l'hi encoratjaven aferrissadament. Eren els companys entusiastes de les seves primeres produccions: Xavier Montsalvatge, pare del compositor i crític musical; Carles Rahola, ~~el~~ subtil periodista; Rafel Masó, arquitecte i versaire; Miquel de Palol, excellent poeta, i els dos germans Viver, poetes també. Tots eren homes cultes i sensibles. Foren, per a Prudenci Bertrana, guia i encoratjament molt importants.

Quan Prudenci Bertrana va començar a ser conegut com a escriptor, ja era un home assaonat, fort i valent encara, però carregat d'obligacions i d'escrúpols de consciència. Pare de quatre infants, als quals (sobretot a la Menuda, com ell

la nomenava.)
 Bertrana (estimava amb una tendresa apassionada.

Amb la literatura, el drama de la seva vida, en lloc d'es~~criure~~^{vanir}-se, s'aguditzà. ~~cada dia més.~~ ~~XXXXXX~~ L'entrada de Bertrana ^{en} al món de les lletres, no havia resolt cap problema d'economia domèstica. Calia pensar cada dia en el que havien de menjar els fills, ~~several~~^{de volta a voltes} malalts, com havien de vestir i instruir-se, com s'havien de pagar els metges i les medicines. (He ~~en~~ dia fer constar aquí, amb un agraïment etern, que, a Girona, el ^{gaurme} doctor Figueres i, més tard, a Barcelona, el doctor Pla i Armengol, el doctor Girona, el doctor Cervera, ^{el Doctor Vives} i, potser altres que jo no recordo, varen visitar la família Bertrana sempre de franc, amb zel i abnegació d'amics autèntics.)

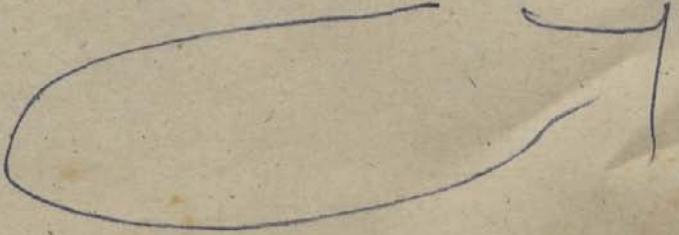
Prudenci Bertrana, bon pare i bon espòs, encara que pèssim comerciant, va començar ^a fer, amb la literatura, el que havia fet amb la pintura. Es a dir: tractar de guanyar-s'hi la vida. Mentre sols era qüestió de publicar narracions en revistetes literàries o d'enviar algun conte als jocs florals, tot havia anat bé. L'aspecte de les coses canvià quan Bertrana volgué ^{mantenir} la família amb la seva ploma, com ho havia fet, més o menys bé, amb els seus pinzells.

A Girona, en aquella època i, probablement, tampoc avui, ni un novel·lista ni un periodista **nò** podia viure de la seva producció literària. Sempre ajudat i encoratjat pels seus amics, Bertrana ho intentà. Fou, naturalment, un fracàs.

No sé per qui ni com, el cas és que li oferiren la direcció d'un diari de tendències polítiques (Crec que es tractava d'un diari republicà o, potser, catalanista. No puc determinar-ho, ni el detall ens interessa.) Bertrana no s'havia ocupat ni preocupat mai de política. No hi entenia gens ni s'hi interessava. Es va trobar, sense pensar-ho, embolicat en un afer ~~XXXXXXXX~~ ^{enutjós}. Es tractava d'un article injuriós per^a l'exèrcit, publicat en el diari que ell dirigia. Aquell article, ell no l'havia escrit, amb prou feines, llegit. No coneixia l'autor ni de referències. L'havia reproduït d'un altre diari que ja l'havia, també, copiat d'un altre. Cap de les altres dues publicacions no havia estat denunciada. La del diari que dirigia Bertrana, ho fou. Com a director, ~~ella~~ ^{ell} era ~~el~~ responsable. ~~ell~~ ^{haver d'} ho tenia de pagar. Va (anar a la presó, ell que no podia romandre un parell d'hores tancat a casa!

Aquest empresonament va produir una veritable revolució, a Girona. L'honrat i somniador ex-hereu Bertrana, gendre i cunyat de militars, perseguit per la llei de jurisdiccions! Tot plegat, no tenia cap transcendència

~~via~~ Però a ell, ésser engarjolat, processat i jutjat per militars, encara que innocent del tot, l'impressionava i el preocupava. Ell mateix ho ha minuciosament descrit en la seva novel·la: "El Vagabund". Però aquest contratemps, en la seva incipient carrera literària, li serví per adonar-se, una volta més, de l'afecte i la bondat dels seus amics. Si l'amistat, com jo crec, és un do del cel, Bertrana havia de remerciar (suposo que ho faria) i beneir la Divina Providència per haver-li procurat tan meravelloses amistats. En aquella ocasió, més que en ^{cap} altres, els seus amics de Girona, començant pel director de la presó, es conduïren envers ell, com a veritables enviats de Déu. I no solament els de Girona, sinó els seus admiradors i amics de Barcelona, entre els quals es destacava, pel seu fervor i diligència, l'escriptora Carme Karr de Lasarte.

Entre els uns i els altres, aviat aconseguiren que el deixessin en llibertat provisional. El tribunal de Girona el condemnà a sis mesos de presó i el portaren immediatament a Madrid. I, mentre es treballava la seva llibertat definitiva i s'esperava l'absolució del suprem, els seus amics li cercaven feina a Barcelona. L'afer del diari polític anava a mal borràs. Ja abans del contratemps de l'article injuriós per l'exèrcit, Bertrana no aconseguia de fer-se pagar el sou íntegre. La seva existència a Girona on, entre tants i tan bons amics, comptava també amb alguns poderosos enemics, esdevenia cada cop més difícil. Prudenci Bertrana acceptà la idea d'abandonar aquella ciutat que tant estimava.

Ja havia publicat la seva segona novella: Naufrags ^{oig} i també una altra novel·la: Ernestina. En els Jocs Florals de Barcelona havia guanyat la copa d'argent, llavors de gran prestigi per un prosista. L'havien merescuda uns fragments del seu futur llibre, Proses Bàrbares; fragments que li havien valgut, també, un calurós elogi del gran poeta Joan Maragall. Aquest elogi, en forma de lletra entusiasta després d'una lectura privada, li fou un gran estímulo. Ell sempre deia que les paraules elogioses de Joan Maragall, li havien

procurat el coratge de continuar escrivint. El considerava el seu padrí literari.

Quan Prudenci Bertrana, ajudat i fortament encoratjat pels seus amics, es decidí a deixar Girona, la seva reputació d'escriptor començava a afermar-se, s'escampava arreu de Catalunya i més enllà. A Barcelona, hi venia en qualitat de redactor ~~XXXXXX~~, més o menys en cap, de L'Esquella de la Torratxa i de La Campana de Gràcia, setmanaris satírics que publicava l'editor Antoni Lopez, pare de Lopez Llausàs.

Els sis Bertrana, pare, mare i quatre fills, amb la recança infinita del cap de família, marxaren cap a Barcelona, on l'escriptor, convertit a pesar seu en periodista i enyorant constantment la seva amada Girona, començà una nova vida.

Havia abandonat, definitivament (o al menys ell ho creia així), el llapis i els pinzells. Anava a intentar mantenir la família amb el producte de la seva literatura. Poc després esdevenia la doble tragèdia que endolà aquella llar, per un mai més. En tretze mesos, el matrimoni Bertrana perdia dos dels seus fills. Era més del que aquell home, afectuós i sensible, podia suportar.

Començà a acusar-se ell mateix de mal pare. Es considerable culpable, ^{en 20}
part, de la doble tragèdia. Encara que ningú, ni la seva abnegada esposa, tan afec-
tada com ell per la pèrdua dels dos fills, no havia fet mai cap retret a Ber-
trana de les seves inclinacions artístiques ni de la seva incapacitat a guan-
obsessionat
yar més diners, ell estava ~~obsessiu~~ per aquesta idea. No podia menys de pre-
guntar-se si tota, o al menys una part de la responsabilitat de les malalties
dels seus fills, morts en plena juvenesa, l'un d'unes febres malignes, l'altre
d'una malaltia de cor, no li corresponia a ell, per la seva manca de sentit pràc-
tic." Si en comptes de tirar per artista, es deia, hagués seguit els estudis d'
més o menys
enginyer i, en comptes d'esdevenir redactor/en cap d'uns setmanaris satírics,
on, naturalment, no guanyo ni per a mantenir decentment la família, hagués es-
tat director d'una fàbrica, els meus estimats fillets potser viurien encara."

Aquesta obsessió acabà per posar-lo malalt, per incapacitar-lo a continuar en
el lloc que fins llavors havia ocupat, a L'Esquella i a La Campana. Els seus
silencis lúgubres, les seves cares llargues, les llàgrimes incontenibles que
humitejaven sovint els seus ulls, el feien inepte per a triar acudits xirois
cercar
~~XXXXXX~~ situacions literariament còmiques, redactar cròniques recreatives.

recreatives. La gerència dels setmanaris el va invitar a dimitir.

Més pobre, més desanimat i dolorit que mai, Prudenci Bertrana perdé les ganes d'escriure i també les poques forces que sempre havia posseït per a lluitar amb la vida. S'abandonà a la desesperació.

Com sempre, aquella dona sublim i coratjosa que era Neus Salazar, tan colpida com ell en la seva carn de mare inconsolable, es posà a tenir cura del seu marit com si fos un fill més, indefens i malalt. La filla rica, la menuda, com ~~la~~ el seu pare ~~la~~ anomenava, tampoc no gastava massa salut, Neus esdevingué ~~la~~ infermera de tots dos. No oblidava els ~~seus~~ fillets morts. No els oblidaria mai més. Aquella ombra luctuosa es projectaria ~~damunt~~ ^{tota la resta} ~~de~~ de la seva vida. Però ho servava tot en un recó del ànima. No es queixava. No plorava, no en parlava. Feia el cor fort per animar l'espòs i tenir cura d'ell i de la Menuda.

Com sempre, i una vegada més, els inlassables i excel·lents amics de Bertrana, acudiren en socors del malaurat pare i admirat escriptor. Xavier Monsalvatge el primer, li procurà un recés hospitalari i sanitó al peu del Montseny en dels quals tenia Allí, en aquell ambient pagesívol, el pare i la filla, ~~ben~~ ~~atendats~~

cura l'esposa i ^{la} mare, recobraven les forces.

Entretant, l'altra filla, sola a Barcelona, havia començat a guanyar el pa de la família. També tirava per artista. Hauria volgut esdevenir escriptora, però Bertrana no ho volia. No permetia a cap dels seus fills que es dediqués ~~ni~~ ni a la pintura ni a la literatura. Creia, ingènuament, que la pintura i la literatura eren les causes de les desgràcies de la família. ^{Temps ha} ~~La~~ ~~seu~~ ~~any~~ que la filla escrivia historietes d'amagat encara que, pera donar gust al pare, havia estudiat música. Era com a instrumentista de corda que aquella filla, sortida tot just de l'adolescència, sana i forta com el pare i un bon xic més decidida, s'havia constituït, per obra i gràcia dels tristos esdeveniments, en únic puntal de la família Bertrana. Formava part d'una petita orquestra. Tocava, cada nit, en un cafè. El diumenge anava a Vilamajor a portar/a la mare ~~ixir~~

A Vilamajor, Bertrana s'havia refet. Encara no escrivia, però ja pensava en els seus futurs llibres.

El temps havia fatalment d'esmoreir la dolor de les ferides causades per la mort dels dos fills. Bertrana tornà a la brega literària i també a la lluita

a "El problema Català" a la revista "Hèria" a "La Publicitat" a
 per la vida. Començà de col·laborar a La Veu de Catalunya i potser a algú dia
 ri més que no recordo. Havia estat anomenat mestre de dibuix d'una de les esco-
 les de l'Ajuntament, la del Parc de Montjuic. Hi anava cada dia havent dinat. No
 agafava mai el tramvia. El trajecte de la Plaça d'Urquinaona fins a mitja alça-
 da de la muntanya, a través de les Rondes i del Paral·lel, li servia de passeig i
 li procurava temes per a les seves cròniques periodístiques. Era una feina que
 li plaia molt. Crec recordar que la hi havia procurada, o al menys intervingut
 perquè la hi donessin ^{el poeta Joan Draper i} el dramaturg Ignaci Iglesias, ^{Aquest darrer.} (llavors regidor) de l'Ajun-
 tament de Barcelona i ~~també bon amic seu.~~

A l'Escola de Bosc, la lliçó de dibuix era sovint donada a l'aire lliure.
 Mestre i alumnes en gaudien plenament. En aquella bonic i ben dirigida escola
 Bertrana era molt estimat. Ell s'hi trobava com a casa pròpia.

Quan feia bon temps, hi emmenava la Menuda. Amics i coneguts de Barcelona
 els havien vist un cop o altre, caminar a poc a poc, d'Urquinaona al carrer de
 Margarit, agafats de la mà. Bertrana estava profundament enamorat de la seva fi-
 lla xica. Era una noieta bonica, discreta, intel·ligent i afectuosa. Tota la tendr
 (S)

paternal de l'escriptor s'havia concentrat en *ella*,
~~concentrat en ella~~, L'altra filla, havia marxat a seguir estudis a l'estranger

Se'ls pagava ~~un~~ fent de violoncellista. I Bertrana, en llegir les seves lletres plenes de detalls descriptius i de comentaris divertits, li aconsellava i fins pregava que es dediqués a la literatura. Es a dir, que fes allò que durant una colla d'anys ell mateix li havia prohibit.

Entretant, Bertrana seguia escrivint, inlassable. Era un treballador aferrissat i fecund. Durant una llarga tongada féu la crítica de teatre per La Veu de Catalunya. També hi publicà aquelles **delicioses** i tan llegides estampes ciutadanes que publicava sota ^{la rubrica:} ~~el nom de~~ Impromptus.

La família Bertrana vivia, llavors, uns anys de tranquil·litat i de relativa benaurança. L'esposa era un prodigi d'economia, una administradora excellent, ~~una~~ dona intel·ligent i sensible, i d'una modestia exemplar. Els diners que Bertrana guanyava eren prudentment i sàviament distribuïts. Per altra banda, l'escriptor els hi lliurava tots, religiosament. No tenia cap vici, llevat del de fumar en pipa. I sovint no portava, ^a sobre, ni els ~~diners~~ cèntims que li calien per a comprar un paquet de tabac. Havia de demanar-los a l'esposa.

Al costat de la seva feina quotidiana, la que practicava per a dur el pa a casa, Bertrana seguia escrivint i publicant llibres. De la seva època de Barcelona, encara que tots d'inspiració gironina, citaré L'Oca de la Vidua, Els Herois, El meu amic Pellini; ^{L'Os benemèrit i altres contes} ~~altres contes~~ i alguns més que no cal esmentar aquí. Per al teatre escriví i publicà: La dona neta, d'un humorisme alegre i sa, Enyorada Solitud, petita comèdia satírico-sentimental; Les ales de l'Ernestina, drama en el qual insisteix, per segona o tercera vegada, sobre el tema dramàtic i sentimental de la solterona, víctima dels nebots i d'un amor impossible. I la seva novella més discutida: Jo! Memòries d'un metge filòsof, que tan rebombori aixecà en aparèixer.

L'any 1931, Bertrana visqué la tragèdia més gran de la seva vida. Morí la seva filla Cèlia, la seva estimada Menuda, la preferida dels quatre fills, la darrera que li restava dins la llar. Havia estat la seva companya inseparable d'una colla d'anys: la que, per la seva gràcia, per la seva bondat, per la seva intel·ligència i per la seva boniquesa era, no solament la joia i l'orgull dels pares, sinó l'admiració i l'afecte més pur dels seus amics.

La desolació de Bertrana era immensa. Dels quatre fills, ja només ~~li~~ restava una noia i encara, aquesta, ~~no vivia amb ella~~ ~~després de la guerra~~ ~~de l'Oceania~~ ~~dos~~ ^{a l'estranger}

En apariència, Bertrana resistia millor aquesta mort que la dels altres fills. En realitat, la seva vida sentimental restava trofejada, el seu goig de viure, aniquilat.

Havia arribat a les portes de la vellesa. Entrava en la darrera etapa de la ^(vida) ~~seua vida~~ ~~existència~~. Sentia desig d'escriure la seva biografia. Massa modest per a fer-ho obertament, començà una trilogia novellada. En aquestes tres novel·les ~~ella~~ ^{va alleugerir} ~~descriu~~ l'ànima, de les recances que s'hi havien acumulat durant la seva difícil i dolorosa existència. Va triar un personatge central: Innocenci Aspriu, que no era altre que ell mateix. Dissimulà, amb prou feines, els fets i deformà vagament els personatges. La primera de les tres novel·les: ~~era~~ L'Hereu, que obtingué el premi Creixells en 1932. El Creixells era la màxima distinció català, per a un novel·lista (en aquella època. Un poc més tard es publicà El Vagabund La Llibreria Catalònia li publicà, també, un recull d'Impromptus, amb il·lustracions d'en Ulleries i una segona edició amb il·lustracions de Masgoumiery. Per aquest recull, l'autor mateix havia triat les millors d'aquelles estampes ciutadanes publicades diàriament a La veu de Catalunya.

Aquest fou el darrer libre publicat, en vida de l'autor. L'Impenitent²⁷,
tercer i últim de la trilogia autobiogràfica, va ésser publicat alguns anys
després de la seva mort, pels editors Dalmau Jover.

Una de les més belles pàgines de la literatura de Bertrana ^{és} ~~fou~~ el seu dis-
curs **presidencial** als Jocs Florals de Barcelona, l'any 1936. ~~Éra~~ ^{Una autèn-}
^{*matica que breu,*} ^{*credo*} ^{*de ciutadà i d'escriptor.*} ~~Éra~~
tica ^{*professió de fe del seu*} ~~univocisme~~ ^{*credo*} ^{*intim,*} ~~del seu credo literari~~
~~una exposició breu, però profunda, del seu credo literari~~. Acabava amb aquestes
paraules:

" Deixeu-me fer la illusió de no haver estat un home inútil en aquesta
vida; de no haver gastat llum, tinta, paper i estilogràfica sense cap profit.
Deixeu-me creure que, amb la meua prosa, he consolat algun trist, he redimit al-
gun captiu, he humitejat als guns ulls, he fet somniar alguna àhima senzilla, he
tret de la foscor éssers humils, amb grandesa d'herois, i donat, més d'una vegada,
categoria de racionals, a les bèsties menyspreades ~~pels~~ homes. "

" Deixeu-me envanir de no haver estat un egoista de les meves dolors i de les
meves joies, car les he escampades als quatre vents, a fi que les arrepleguessin

aquells que en tinguessin falla, o les refusessin, indignats, aquells que n' estava ^{en} tips."

Aquestes simples i profundes paraules de Bertrana defineixen ~~XXXXXX~~ la seva ètica ~~XXXXXXXXXXXX~~ de narrador i novellista: humilitat de principis i amor franc ^{general} envers totes les criatures de Déu, com ja he dit ^{en} un altre lloc..

Quant a les seves obres en general, m'he limitat a citar les més importants, sense comentar-les. Altres ho han fet abans, amb més autoritat que jo. En canvi, em crec prou documentada i, sentimentalment, interessada, per a escriure un esbós de biografia d'aquest brillant escriptor català que tant admiro ^{i del nom del qual em sento tan honrada}. Es una vida intensa d'artista, veritable exemple de modèstia i d'honradesa professionals. Veritable exemple, també, d'abnegació i d'amor al seu art, en pugna constant amb l'adversitat i amb els seus sentiments d'espòs i de pare.

Les lluites interiors de Bertrana foren moltes, i terribles. Ell no en parlava mai en família. Calia endevinar-les. No era difícil, però. En aquell

rostre tan viril, tan turmentat i esquerp a voltes, s'hi reflectien sovint, clarament, el dubte i el dolor, l'esperança i el goig. Però mai, res ni ningú no aconseguí d'apartar Bertrana del camí de la veritat. Com a crític de teatre era sincer, sinceritat que li valgué molts enemics. Com a creador, restava igualment fidel a ell mateix fins al darrer dels escrúpols, fins a la darrera de les conseqüències. No acceptava cap subterfugi literari, cap compromissió que l'apartessin d'allò que ell creia la veritat estricta, es a dir: la seva veritat. Els seus ambients, els seus personatges eren un pur i simple reflexe de la pròpia vida. L'obra de Bertrana és, doncs, i pel damunt de tot, una obra de veritat i d'amor, de compenetració, de fraternitat i solidaritat amb els éssers i les coses humils que la illustren. Fins les seves ironies, sovint punxents, constitueixen una prova més ^{d'aquest} d'amor, d'aquesta compenetració, d'aquesta tendresa envers les seves criatures literàries, reflexe vivíssim de la vida. ^{Aquestes ironies} ~~la ironia en ell~~ ^{són} una prova més de protesta contra la injustícia natural o social que ell es fa seva en agermanar-se i solidaritzar-se amb els seus personatges racionals i irracionals.

Prudenci Bertrana no vivia més que per la seva obra i en la seva obra. Puc

dir, sense por d'equivocar-me, que la seva vida era la seva obra i la seva²⁹
obra, la seva vida, tan íntimament i dolorosament ~~estant~~ ^{anaven} lligats l'home i l'es-
criptor. Si llegiu les seves narracions, contes o novel·les, veureu que ^{els actes} ~~les seves~~
~~paraulas~~ i les paraules dels seus personatges estan impregnats d'aquell so-
friment refinat, d'aquell goig dolorós que solament saben comunicar, al lector,
les criatures literàries filles directes de la carn i de la sang de l'autor.

Bertrana no feia mai concessions ni al públic ni a les modes literàries.
Escrivia el que sentia: goig o turment, sense preocupar-se d'agradar a editors
o lectors. Quan una obra seva playia als amics i als crítics, i aquesta apro-
ció es manifestava en converses o en escrits, Bertrana restava content i agraït.
Era feliç i no ho dissimulava gens. Hi gaudia, com un infant amb una joguina.
Les seves joies d'artista eren pures i simples, com ell mateix. Tota l'astúcia,
tot l'oportunisme, tot l'estira i afluixa dels literats, en general, amb llur
poba^{ra} vanitat, llur miser esperit comercial, li feien l'efecte de manifestacions
amíquies pròpies d'habitants d'un altre planeta en el qual ell, per res del
món no hauria volgut viure.

I tots els desenganys i totes les amargueses que li venien d'aquests interplanetaris companys de lletres, les sofria amb una revolta violenta d'home selvàtic. S'hi hauria volgut fer a cops de puny. Car ell, Bertram, en vint i cinc anys de viure a ciutat, en tracte forçós amb ciutadans, no havia perdut el seu caràcter directe i violent de camperol. Per sort, recordava a temps que ja no era a les boscuries de l'Esparra o als aiguamolls de Sant Pere Pescador on, de la mateixa manera que ell respectava el dret dels altres, estava també disposat a defensar el seu. Quan es tractava de caçar en determinat lloc, o de jaure en cert rostoll o al peu d'un cert marge, si algun galifardeu busca-reons tractava d'oposar-s'hi, Bertrana s'hi feia a cops de puny o a cops de crossa de fusell. Quan es decidia a defensar-se amb la ploma (que era l'arma permesa a l'escriptor d'aquell temps (~~ara ni això~~) d'aquella ploma en brollaven flames. No era el verí refinat i subtil d'altres intel·lectuals serpentins i maquiavèlics, era l'expressió mateixa d'una força natural incontinguda.

Un d'aquests maquiavèlics periodistes, no recordo qui era ni en quin diari ho va publicar, va atribuir a Victor Català unes paraules despectives

envers una obra de Prudenci Bertrana. Com de costum, Bertrana reaccionà amb violència. Va respondre per un article. Victor Català, en llegir-lo, va comprendre l'equívoc, segurament intencionat, del cronista. Va escriure a Bertrana per aclarir-ho. Celebraren una entrevista molt cordial; La veritat del que havia esdevingut, Catarina Albert ho explicà a Bertrana. Ella havia dit al seu entrevistador que no era capaç d'escriure un llibre com aquell. El periodista ho havia explicat de manera a deixar comprendre que era menyspreu allò que era admiració i modèstia. Catarina Albert i Bertrana restaren, sempre més, bons amics.

Bertrana, realment, no havia nascut per diplomàtic, en el sentit que fins avui s'ha donat a la diplomàcia. No sabia somriure, no sabia dir una paraula amable ni fer un simple compliment si aquest no li sortia del cor." "Sóc un home insociable" deia d'ell mateix. A voltes preferia dir: "Soc un salvatge"

Als darrers anys de la seva vida, amb prou feines es movia de casa. Estiu i hivern es passava els matins i les vetlles escrivint, i és ben palès que, en l'última novel·la de la seva trilogia, L'Impenitent, no s'hi nota cap marca de fatiga ni d'esclerosis intel·lectual. Es un aiguabarreig de les seves tragèdies familiars i professionals, el lament d'un viatger que ha arribat a la darrera etapa ~~del~~ seu viatge, reviu el seu passat i plora els seus morts per cada ^{trist} ~~gota~~ de la seva ploma. La seva obsessió d'atribuir a la ciutat tota la responsabilitat de les seves tragèdies domèstiques, i la seva dolorosa rancúnia de camperol envers aquells que el varen moralment separar de la seva terra i el varen explotar, hi apareixen amb més minúcia i més acuitat que en els altres volums. Però les seves descripcions del barri xinès i els trets físic i psicològics dels seus companys de redacció, acusen uns dons d'observació i una ~~absoluta~~ precisió i claredat de llenguatge difícilment igualables.

No freqüentava tertúlies literàries ni cenacles intel·lectuals, en els quals es sentia estranger. No sabia ni volia mentir. Ignorava l'art de navegar

~~de navegar~~ entre dues aigües. Però a Barcelona, con a Girona, a Vilada i a Ber-
 ga, com a Sant Pere Pescador; és a dir, per arreu on passava, hi tenia molt **bons**
 amics. Ell els ^{ho} estimava i els ~~amava~~ ho agraiava de tot cor i, amb ells, s'ex-
 pansionava. Encara que profundament absorbit (~~E~~) pel seu treball literari,
 (amb la ploma a la mà, era inlassable) en oir una veu amiga enfundava l'esti-
 logràfica amb ~~gaig evident.~~ ^{llestesa, es llaurava amb goig a la conversa amistosa.}
~~s'aferrava de cor i d'esperit a la conversa.~~ Res al
 món no li resultava més agradós que aquelles visites espontànies d'Alfons Nadal,
 l'amic del cor; de Joaquim ~~Nadal~~ ^{Batigas}, el conversador incomparable, l'home que, amb
 les seves ~~descrites~~ ^{fantasioses} descripcions de la pampa, ^{i dels gaudis,} el delectava i el feia esclatar
 de riure a cada ~~pas.~~ ^{acudit.} Quan algun d'aquets amics passava per casa, Bertrana oblida-
 va les seves preocupacions, les seves penes i tota la seva jornada ^{en} restava com
 perfumada i il·luminada.
~~il·luminada i perfumada.~~ Tot això, però, tingué una brusca fi
 amb la guerra d'Espanya. Prudenci Bertrana la passà a Vilada, amb la seva esposa
 i cunyada i ja, cap a la fi, a casa del seu cosí Salvador Armengol, a Sant Pere
 Pescador. En acabada la guerra, Prudenci Bertrana tornà a Barcelona, amb més re-
 cança ~~que mai~~ i més enyor que mai de ~~la plana empordanesa~~ ^{del casp i la muntanya} que tant estimava.

Però ja no va reprendre les seves activitats periodístiques ni pedagògiques. Havia emmalaltit del cor. No tornà a l'escola de Montjuich on, durant anys i més anys havia anat a peu, cada tarda, la major part dels dies amb la seva adorable Menuda, a ensenyar dibuix a la mainada. L'Ajuntament li concedí una mi-grada pensió, amb la qual hagueren de viure, Déu sap com, l'escriptor i les dues dones, ~~la~~ l'esposa i la cunyada.

Bertrana no tenia ja cap diari on escriure. La Veu de Catalunya havia deixat d'existir. I, encara que li oferien una col·laboració a La Vanguardia, Bertrana refusà. "Es massa tard per a canviar de llengua", els va respondre.

~~Escriu~~ ^{va ure} cada dia, a casa, fins l'hora de la seva mort, i sempre en aquella llengua que havia estat la dels seus pares i la dels seus rebesavis, segur de no veure publicat^t, en vida^f el seu treball. Esperava, però, que una vegada o altra el seu dolorós missatge arribaria al cor dels seus amics i admiradors. Aquest últim missatge era el seu Impenitent. La novella estava virtualment acabada, a punt de còpia. Solament hi faltaven alguns retocs i correcció^s d'estil.

Tenia el dret de reposar. Déu li ho permeté, finalment.

Al matí havia sortit ~~a fer~~, com cada dia, ^{a fer} un tomb per la ciutat. Tornà d'hora perquè plovisquejava. Passà una bona estona rellegint manuscrits. A l'hora de sopar, desà la ploma per anar al menjador. Va seure a taula, però no menjà. Digué que no es trobava bé; s'estimava més anarse'n a jaure. S'acotxà i, en comptes d'adormir-se per unes hores, com cada nit, s'adormí per sempre més.

Desaparegué d'aquest món sense fer fressa, amb la mateixa digna i noble simplicitat amb que hi havia viscut.

No esclataren els tremolos de la radio ni els sanglots ni les lamentacions del chor de la tragèdia ~~antiga~~ clàssica propis de la mort d'un personatge important. No. Ell no era, ni hauria volgut ésser, un personatge important.

^{detall} Això l'hauria distanciat dels seus eterns companys de lluita i de pobresa.

No en parlà quasi cap diari i, dic quasi, perquè ~~era~~ recordar que Destino ~~publicà~~ li va dedicar

~~un article~~ un article ^{necològic}, acompanyat de la seva fotografia. Al seu enterrament

hi anren un nombre reduidíssim d'amics, entre ells, el director de l'Orfeó

~~de l'Orfeó~~

~~reconfortar~~ d'amics entre ells el director de l'Orfeó Català, el mestre Lluís

Millet que havia ^{també} ~~també~~ ^{pues} dies més tard, en Joan Santamaria, els doctors
Gale, Daniel i Salvador Vives.

Pexo Bertrana no és mort, amics meus. Encara que alguns tractin d'enterrar-lo,
~~delicatament~~ Bertrana viu en les seves obres i seguirà vivint mentre hi hagi
un català digne d'aquest nom.

Aurora Bertrana

Conferències i Pòtic per la Vergara

- 1 prosa ferma i saburosa.
- 2 intellectuals pedants i suficients
- 3 gent melindrosa i complimentera
- 4 estampes cutaberes